

Kétségtelen azonban hogy a fanyar szellemességgel történő múltidézés szórakoztató is, tanulságos is, és elgondolkodtató is. Olyan, amilyenek a darab alcíme, műfaji meghatározása jelzi: szomorú komédia. Kutyakomédia, mondanánk.

A darabot a szerző rendezte, nem éppen ötletesen, de erőnye, hogy helyet és lehetőséget biztosított író önmagának, hogy a viccek formájában közölt emléktöredékek utat találjanak a közönséghez. Ebben azonban teljesen megbízható segítőtársa is volt: Danilo Stojković, a hekus alakítója. Stojković a Kovačević-vígjátékok autentikus hőse, nemcsak olyan színész, aki zsigereiben érzi a szerző mondatait, szituációit, hanem olyan formátumos színészgyéniség, akire egy egész színházat lehet építeni. Teljes értékű színész és igazi Kovačević-hős. S nem csak azért, mert a hekus szerepét Kovačević megírta, az íróét – Bogdan Diklić ügyeskedik benne – pedig csak felvázolta, azért is, mert Danilo Stojković a Kovačević-darabokban, például *A balkáni kémben*, sohasem szerepet játszik, hanem mentalitást mutat meg, azt, ami végső soron az írónak is szándéka.

G. L.

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

KÉT SZEMPÁR*

Az illusztráció a jugoszláviai magyar művészek megkülönböztetetten fontos (rajz)műfaja. Hangya András számtalan szövegrajza napi- és hetilapokban, folyóiratokban, B. Szabó György *Garabonciás*-illusztrációi, Sáfrány Imre riportfigurái és miniatűrjei, Dobó Tihamér fiatalkori újságrajzai – hogy csak az elhunytakat említsem – iskola- és hagyományteremtő értékei honi művészetünknek. Ács József évtizedeken át közölt vasárnapi rajzai a *Magyar Szóban* vagy Barát Ferenc szövegillusztrációknak is tekinthető színházplakátjai építik és folytatják ezt a hagyományt. Kettős fegyelem jellemzi e rajzműfaj hazai iskoláját: a szöveg tisztelete és a rajz autonómiájának megőrzése. A védekezés esélye az illusztráció ilyen kötöttsége és fegyelme; a parttalan kihívásoktól, a színlelt átváltozásoktól való önvédelem esélye. B. Szabó György például éppen szövegrajzaival ellenőrizte nagyméretű absztrakt tollrajzai világának hitelességét és tisztaságát. Ács József pedig vasárnapi riportillusztrációin teszi mérlegre örökös művészeti kísérleteit.

Maurits Ferenc egész életművének is szerves része az illusztráció: korai rajzait újságlapok őrzik, versköteteihez maga készített szövegrajzokat. Frankenstein megírta és meg is rajzolta például, az újvidéki Telep világát versebe öntötte és rajzokban rögzítette. Sohasem azzal a szándékkal, hogy a versnek mankót adjon a rajzzal, vagy hogy a rajzot magyarázza (meg) a verssel. A vers és a rajz a művész két önértékű és önállóan működő beszédmódja, melyek féltett integritásuk kiteljesedésével össze is függenek a művészi és költői önkifejezés magasabb, elvontabb, rejtettebb régióiban. Mauritsot is leköti az illusztráció hazai hagyományokkal átszőtt iskolája: a szöveg tisztelete és a rajz sajátosságainak kidolgozása. Nincsenek közöttük átfedések, se áthallások, se áttűnések. Más szóval, Maurits Ferenc illusztrációi, bár minden ízükből szövegrajzok, semmit sem il-

* Elhangzott Maurits Ferenc festő Baján megrendezett kiállításának megnyitóján, március 7-én

HOMMAGE A DANILÓ KIS ↔ A. A. DARMALATOV, A VÖRÖS KÖTÉSÉI TÖKE ↔

lusztrálnak a szó mindennapi értelmében, hanem a szöveggel egyenrangú művek, a rajz és a színezés világának teljes értékű reprezentánsai.

Örkény István idézi egy helyütt Aldous Huxley tanulmányából Van Gogh (egyik) mondatát: „A vak falban is van egy szempár, mely téged figyel, s te félsz.” Meg hozzáírja még Huxley kommentárját is: „Az a festő, aki ezt tudja, tud olyan káposztaföldet és olyan ócska hotelszobát festeni, mely drámaibb és vadabb a szabin nők elrablásánál.” (*Visszanézve*, 1985. 267. old.)

Erről a „vak falról”, erről a „szempárról”, örökös megfigyeltségünkről, a „káposztaföldről”, az „ócska hotelszobáról” van szó, meg a félelmünkről: arról, hogy én félek, te félsz, ő fél... Éppen erről van szó Maurits Ferenc illusztrációin.

S most itt meg is kellene állni: nézzünk egy-egy percre farkasszemet a Maurits Ferenc rajzairól bennünket figyelő szempárokkal, és ha beleborzadunk e portrék (ránk) nézésébe és (ránk) figyelésébe, átélhetjük azt a drámaiságot, azt a szorongást, azt a félelmet, amit akár katarzissnak is mondhatunk, ha már nincs rá jobb szavunk. Ám mégsem lehet itt megállni. Mert el kell mondani azt is, hogy Maurits illusztrációi ezt közlik a rajz, a színek élesre metszett és mégis remegő vonalaival meg árnyalataival, éppen ezt a pokoli félelmet és pokoli megpróbáltatást, mert – úgy látszik – regények és novellák, könyvek és írók *ugyanazt* mondják szavakkal és mondatokkal, önmagukba zártan. Két „vak fal” – az írás és a rajz – a ránk figyelő két szempárral, Macula és társai a regényben meg a képen.

Nincs abban semmi meglepő tehát, hogy Maurits Ferenc illusztrációi az égvilágon semmit sem „illusztrálnak”, ellenkezőleg: ugyanazt mondják, amit az irodalmi művek, ám a maguk módján, szuverén tisztánlátással, minden művészet – rejtjeles – közös nyelvén.

Maurits Ferencnek zömében a Forum kiadónál megjelent könyvekhez és a *Hid* folyóiratban közölt írásokhoz készült fedőlaprajzai és illusztrációi sorának mintegy összefoglalója ebben a pillanatban az itt első ízben bemutatott Danilo Kiš-sorozat tíz darabja: emlékezés e sorozat Danilóra és egyben két elbeszéléskötete – a *Boris Davidovics síremlékére* és *A holtak enciklopédiája* – legfontosabb tartalmi meg gondolati elemeinek a művészet eszközeivel való – nem győzőm hangoztatni: szuverén – megfogalmazása. Danilo Kiš novelláiban sokan (a legtöbben) egy hazug és önnön hazugságába belepuszult korszak emberellenes világát vélték *csak* felismerni, és rendre (a legtöbben) megfeledeztek arról, hogy Danilo Kiš ezt a borzalmat a novelláírás igazán magas szintjén mutatta meg – a káposztaföld és az ócska hotelszoba „leírásával” – miközben megismerte, jól megismerte, a vak falból figyelő szempárt. Azért olyan arisztokratikusan elegáns, latinosan szabatos és ironikusan választékos az ő írásmódja, mert mindvégig, haláláig, magán hordozta ennek a szempárnak könyörtelen figyelmét... És félt.

Maurits Ferenc tíz Danilo Kiš-rajzáról, elegánsan és tisztán, pontos körvonalakban, rácsok (esetleg ablakok) mögül villan elének az irodalom és művészet közös drámája, az, hogy az író is, a festő is a forma súlyos problémájával küszködik mindvégig és minduntalan, miközben a történelemre mutatva, a pokol csillagos bugyrára, az ember rettentő sorsát írja és rajzolja meg.

Miként Danilo Kiš. Miként Maurits Ferenc.

Mi pedig állunk, csak állunk a vak falból figyelő szempár előtt.